IJCRT.ORG ISSN : 2320-2882
INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)
An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનીતિ 2020ના સિધ્ધાંતો અંતર્ગત સર્જનાત્મકતા

Ilaben J. Patel
Ph.D.Scholar
Suman high school No.11, surat.

Dr. Kaushalkumar H. Parekh
Principal
Jay Jalaram snatak Sikshan sahaayak adhyapan mandir
Thava, Ta. Netrang,Dist-Bharuch.

સારાંશ (Abstract)

પૃથ્વી પર વિસ્તરેલા અસીમ જૈવિક વૈવિધ્ય વચ્ચે મનુષ્ય સર્વોપરી છે.કારણ કે કુદરતે અન્ય જીવસૃષ્ટિની સરખામણીમાં મનુષ્યને વાણી અને વિચારની શક્તિ આપી છે. પરીણામે તે સ્વતંત્ર દૃષ્ટિકોણથી દરેક વિષય કે વસ્તુના સંદર્ભો પ્રાપ્ત કરી શકે છે.આ અદ્દ્ભુત શકિતનું મુળ એટલે મનુષ્યમાં રહેલી સર્જનશશક્તિ. રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનીતિ 2020ના સિધ્ધાંતો અંતર્ગત તાર્કિક નિર્ણય શકિત અને નવીનતાને પ્રોત્સાહિત કરવા બાળકમાં વિવેચનાત્મક ચિંતન અને સર્જ્નાત્મક વિકાસ પર વિશેષ ભાર મુક્વામાં આવ્યો છે. અત્રે સર્જનાત્મકતાના અર્થ અને સ્વરૂપના સંદર્ભ સાથે પ્રાથમિક શાળાના બાળકોમાં પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા સર્જનાત્મકતા વિકસાવી શકાય કે કેમ? કઇ કઇ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા સર્જનાત્મકતાનો વિકાસ કરી શકાય? આ પ્રવૃત્તિઓના અમલીકરણ માટે સંભવિત પડકારો ક્યા? વગેરે પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

૧.પ્રસ્તાવના:-

શિક્ષણ એ માનવીય ક્ષમતા હાંસલ કરવા સમાન અને ન્યાયી સમાજના વિકાસ માટે તથા રાષ્ટ્રીય વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટેની મૂળભૂત જરૂરિયાત છે. રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનીતિ 2020ના સિધ્ધાંતો અંતર્ગત શિક્ષણ પ્રણાલીના ઉદ્દેશ્યોને સારા માનવોના વિકાસ તરફ કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યા છે. વિદ્યાર્થીના સર્વાંગી વિકાસને પ્રોત્સાહન આપી તેમને સંવેદનશીલ બનાવવા પર ભાર મુકવામાં આવ્યો છે. ગોખણિયા કે પરીક્ષાલક્ષી અધ્યયનને બદલે સંકલ્પના સમજ પર ભાર મુકવામાં આવ્યો છે. વિદ્યાર્થી તાર્કિક નિર્ણય લેવા સક્ષમ બને અને નવા વિચારો કરે તેવા હેતુસર બાળકોમાં સર્જનાત્મકતાનો વિકાસ થાય તેવા અધ્યયન અનુભવો આપવાનું જણાવાયુ છે ત્યારે બાળકોમાં સર્જનાત્મકતા વિકસાવવા સંદર્ભે નક્કર પગલાં આવશ્યક જણાય છે.

૨.શબ્દોની પરિભાષા:-

*સર્જનાત્મકતા:- સર્જનાત્મકતા એટલે એવી પૂર્વધારણાઓ અથવા તારણો કે જે તે વ્યકિત કે સમાજ માટે નવા, મૌલિક બુધ્ધિશાળી અને અસામાન્ય હોય.

૩. હેતુઓ:-

1) સર્જનાત્મકતા અને તેના સ્વરૂપનો અભ્યાસ કરવો.
2) બાળમાનસ અને સર્જનાત્મક્તા વચ્ચેનો આંતરસંબંધ સ્પષ્ટ કરવો.
3) સર્જનાત્મક અધ્યયનમાં પ્રવ્રુત્તિઓની ભુમિકાનો અભ્યાસ કરવો.
4) પ્રાથમિક શાળાના બાળકોમાં સર્જનાત્મકતાના વિકાસ અર્થે ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓની યાદી તૈયાર કરવી.
5) પ્રવૃત્તિના અમલીકરણ માટે સંભવિત પડકારોનો અભ્યાસ કરવો.

૪.સંશોધન પધ્ધતિ:-

આ સંસોધન એક વર્ણનાત્મક અભ્યાસ છે. જેમાં માહિતી એકત્રિત કરવા માટે પુસ્તકો, સમાયિકો, વેબ્સાઇટસ, દિક્ષા એપ્લિકેશન વગેરેનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે.

૫.તારણો:-

1. સર્જનાત્મક વિચાર પ્રક્રિયામાં આંતરસૂઝનું મહત્વ છે. સર્જનાત્મકતા વિકસાવી શકાય છે.
2. બાળકોના કલ્પના જગતનો વિસ્તાર સર્જનાત્મકતા વિકાસમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી શકે છે.
3. સર્જનાત્મક અધ્યયનમાં પ્રવૃત્તિઓનો ઉપયોગ બાળકોની સક્રિયતા વધારી શકે છે.
4. પ્રાથમિક કક્ષાએ પ્રવૃત્તિલક્ષી શિક્ષણ સર્જનાત્મકતા વિકાસમાં ઉપયોગી થઇ શકે છે.
5. શિક્ષકોમાં પ્રવૃત્તિઓના અમલીકરણ માટેની યોગ્ય સમજ અને તાલીમ દ્વારા પ્રવૃત્તિઓનું અમલીકરણ કરી શકાય છે.

૬. સર્જનાત્મકતા અર્થ અને સ્વરૂપ:-

સર્જનાત્મક વિચાર પ્રક્રિયામાં "NEW" શબ્દ પર વિશેષ ભાર અપાયો છે. સર્જનાત્મક વિચાર પ્રક્રિયા આસપાસના વિશ્વને નવા સ્વરૂપે જોવાની દૃષ્ટિ આપે છે.

*અર્થ:-

સર્જનાત્મક વિચારએ ઉચ્ચ માનસિક કાર્ય છે. અને સર્જનાત્મક નીપજ એ શ્રેષ્ઠ માનવ સિધ્ધિ છે.

"ઉત્પાદનમાં નાવિન્ય હોય, સંસ્કૃતિનું મુલ્ય હોય, વિચાર પ્રક્રિયા અરૂઢિગત હોય,વિશાળ હેતુ ધરાવતી હોય અને સ્થિરતા ધરાવતી હોય અથવા ખુબ જ આતુરતાવાળી હોય તેવી માનસિક પ્રક્રિયાને સર્જ્નાત્મકતા કહે છે".- ગઝલ્સ(1985).

*સ્વરૂપ:-

1.તે સહેતુક છે.
2. તે એક ઉચ્ચ કક્ષાની માનસિક પ્રક્રિયા છે.
3. તે બીજાઓથી અલગ વિચારવાની આવડત છે.
4. ઉપયોગીતાના સંદર્ભમાં તેનું મૂલ્ય નક્કી કરી શકાય છે.
5. તેમાં અનેકવાર ઉત્કલ્પનાઓ રચાય છે. માહિતીનું વિશ્ર્લેષણ અને સંયોગીકરણ થાય છે. અને ઉત્કલ્પનાઓ ચકાસાય છે.
6.તેનાથી કંઇ નવી નીપજ પ્રાપ્ત થાય છે.

સર્જનાત્મક્તાના સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કર્યા બાદ મનોવૈજ્ઞાનિકોએ બાળકોમાં સર્જનાત્મકતા વિકસાવવા માટેની અનેક પ્રયુક્તિઓ વિકસાવી છે. સર્જનાત્મક વિકાસ સંબંધિત અભ્યાસોમાં ઓસ્બોર્ન, વિલિયમ ગોર્ડન, ડી બોનો વગેરેનું પ્રદાન નોંધપાત્ર રહ્યુ છે.

૭.બાળમાનસ અને સર્જનાત્મકતા:-

બાળકમાં અમર્યાદિત કલ્પનાશકિત છે. તેનું આંતર જગત તેજસ્વી અને નવિન છબિઓ બનાવવા સક્ષમ છે. "બાળકની કલ્પના પુખ્તવયની કલ્પના કરતાં વધુ સમૃધ્ધ વધુ ઉંડાણયુક્ત હોય છે." નાનું બાળક સામાન્ય રીતે અડધું તો તેની કલ્પનાઓની દુનિયામાં રહેતું હોય છે. તેને પોતાના કાલ્પનિક વિશ્વમાં વિશ્વમાં રહેવું શીખવું રસપ્રદ લાગે છે. જ્યારે બાળકની આ મૂળભૂત ખાસિયતને કેન્દ્રમાં રાખીને જો પ્રવૃત્તિઓ કરાવવામાં આવે તો સંભવત: તેનામાં રહેલા સર્જનાત્મકતાના બીજ અંકુરિત કરી શકાય છે.

૮.પ્રવૃત્તિ અને સર્જનાત્મકતાવિકાસ:-

"પ્રવૃત્તિ એ બહુપક્ષીય ખ્યાલ છે, તે કોઇ સંયોગ નથી" પ્લેટો અને એરિસ્ટોટલે અધ્યયનમાં પ્રવૃત્તિના મહત્વને સ્વીકાર્યુ છે. બાળકેળવણીકાર ગિજુભાઇ બધેકાએ પણ પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણ પર ભાર મુક્યો છે. પ્રવૃત્તિ દ્વારા બાળક મુખ્ય અને સક્રિય ભાગીદારી દ્વારા શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરે છે. "વિદ્યાર્થીઓની સર્જનાત્મક અને જ્ઞાનાત્મક પ્રવૃત્તિને એવી રીતે ગોઠવવી જરૂરી છે કે વિદ્યાર્થીઓને સ્વતંત્ર રીતે નવી માહિતી મેળવવા તરફ લક્ષ્યી બનાવી શકાય છે." એલ.એન. ટૉલ્સટૉયે વિદ્યાર્થીઓના કુદરતી વિકાસને મહત્વ આપીને તેમની કલાપ્રેમી પ્રવૃત્તિને અવકાશ મળે તેવી પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા તેમની સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિનો વિકાસ કરવા પર વિશેષ ભાર મુક્યો છે.

પ્રાથમિક શાળાના બાળકો માટે સર્જનાત્મકતાના વિકાસ અર્થે આવી પ્રવૃત્તિઓનું સહેતુક આયોજન કરવામાં આવે તો સંભવત: આશસ્પદ પરિણામો પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

૯.પ્રાથમિક શાળાના બાળકોમાં સર્જનાત્મકતાના વિકાસ માટે ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓ:-

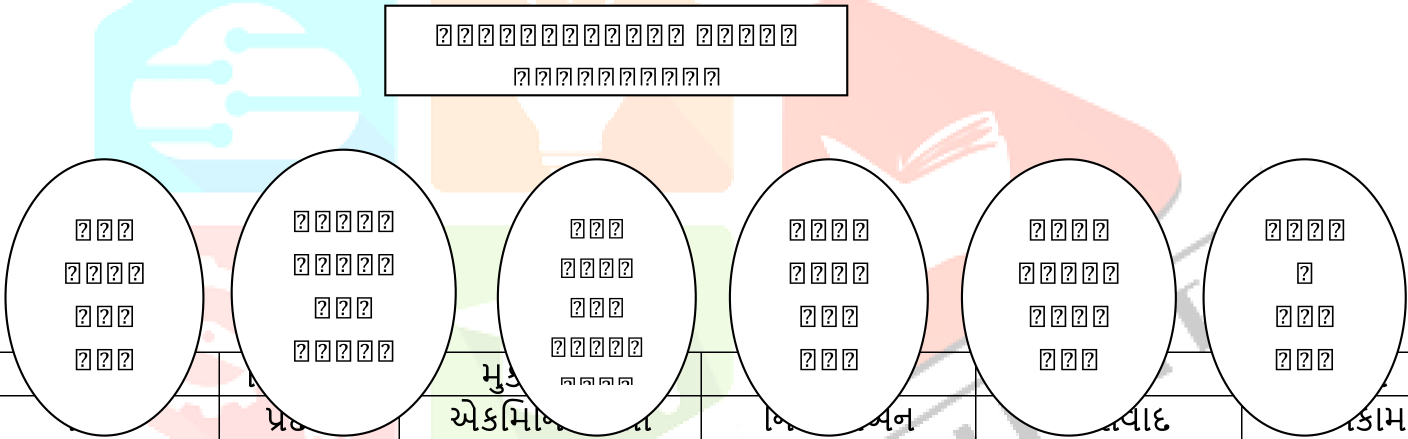

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
માટીકામ	પ્રવાસ	પાસીંગધપાર્સલ	વાર્તાલેખન	મુસાફરી	વાર્તા
અભિનય	મુલાકાત	વ્યાવસાયિકરમતો	તાર્કિકકસોટીઓ	કવિ સંમેલન	ફિલ્મો
વકતૃત્વ	પ્રયોગ	શબ્દએકઅર્થઅનેક	ચિત્રવાર્તાલેખન	રાઉન્ડટેબલ શિક્ષણ	ધ્યાન-યોગ
વેસ્ટમાંથીબેસ્ટ		કોમેન્ટ્રી	ડાયરી લેખન	વર્ગ શણગાર	
રંગોળી					
નૃત્ય					

૧૦. પ્રવૃત્તિઓના અમલીકરણ માટેના પડ્કારો:-

1. પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા શિક્ષણ ઘણો સમય માંગી લે છે.
2. પ્રવૃત્તિઓનું ક્રમિક, તાર્કિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક રીતે આયોજન શિક્ષકો માટે પડ્કાર જનક છે.
3. આ બધી પ્રવૃત્તિઓ વધતે ઓછે અંશે શાળાઓમાં કરાવવામાં આવે જ છે. તેથી તેમાં રહેલા સર્જનાત્મકતા વિકાસના ઉદ્દેશ્યને સ્થાને ધરેડયુક્ત યાંત્રિકતા અને સ્પર્ધાનું દૂષણ દૂર કરવું મુશ્કેલ જણાય છે.
4. પ્રવૃત્તિઓમાં રહેલા સર્જનાત્મકતા વિકાસના હાર્દતત્વને સજીવન કરવા તાલીમની જરૂરીયાત જણાય છે. શિક્ષકોને તાલીમ બધ્ધ કરવા અને તે માટે સઘન તાલીમ આપનાર નિષ્ણાંતો મળવા કઠિન છે.

૧૧ ઉપસંહાર:-

અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે આ બધી પ્રવૃત્તિઓ હાલ વધતે ઓછે અંશે શાળાઓમાં કરાવવામાં આવે જ છે, પરંતુ તેમાં રહેલા સર્જનાત્મકતા વિકાસના ઉદ્દેશ્યને સ્થાને મોટેભાગે યાંત્રિકતા અને સ્પર્ધાનું દૂષણ વધુ જણાય છે આવા સમયમાં રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનીતિ 2020 જ્યારે સર્જનાત્મકતા વિકાસને શિક્ષણમાં મહત્વપૂર્ણ અને જરૂરી દર્શાવે છે ત્યારે આ બધી પ્રવૃત્તિઓના અમલીકરણ સંદર્ભે પણ સર્જનાત્મકતા વિકાસના ઉદ્દેશ્યને કેન્દ્રમા રાખી નવસર્જન-મનોમંથન કરવાની તાતી જરૂરીયાત જણાય છે.

સંદર્ભ-સુચિ

૧. “નવી શિક્ષણનીતિ,”૨૦૨૦, માનવ સંશાધન વિકાસ મંત્રાલય, ભારત સરકાર.

૨. જીવન શિક્ષણ (સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર-૨૦૨૦). પૃ-૬થી૧૦

3. દોંગા, એન.એસ. (૨૦૧૦).***શિક્ષણનું મનોવિજ્ઞાન***.અમદાવાદ: નીરવ પ્રકશન

૪.દિક્ષા.NEP-2020 શિક્ષણની ઉઘડતી દિશાઓ ભાગ-૨

5.www. researchgate.net